

SNAŽNI:

Mediji bez mržnje i dezinformacija

REGULACIJA GOVORA MRŽNJE I DEZINFORMACIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

PROPISI I PRAKSA

Anida Sokol

BOSNA I HERCEGOVINA

SNAŽNI: Mediji bez mržnje i dezinformacija

Regionalni projekt „SNAŽNI: Inicijativa civilnog društva za reafirmaciju slobode medija i suzbijanje dezinformacija, propagande i govora mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj“ realizuju partnerske organizacije [SEENPM](#), [Albanski medijski institut](#), [Mediacentar Sarajevo](#), [Kosovo 2.0](#), [Institut za medije Crne Gore](#), [Makedonski institut za medije](#), [Novosadska novinarska škola](#), [Mirovni institut](#) i [Bianet](#), uz finansijsku podršku Evropske unije.

Info: <https://seenpm.org/>

Kontakt: admin@seenpm.org

REGULACIJA GOVORA MRŽNJE I DEZINFORMACIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

PROPISI I PRAKSA

Autorica: Anida Sokol

Urednica, voditeljica regionalnog istraživanja: Brankica Petković

Lektorica: Amela Šehović

Grafički dizajn: Špela Kranjec za Filip Kranjec s.p., Ljubljana, Slovenija

Izdavači: SEENPM, Tirana, Mirovni institut, Ljubljana i Fondacija Mediacentar Sarajevo

Sarajevo, novembar 2021.

© SEENPM, Mirovni institut, Fondacija Mediacentar Sarajevo i autorica

South East European Network
for Professionalization of Media

Ovaj izvještaj proizveden je uz finansijsku podršku Evropske unije.
Sadržaj je isključiva odgovornost autorice i izdavača
i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

1. GOVOR MRŽNJE	4
1.1. Krivični zakoni u Bosni i Hercegovini	4
1.2. Zabrana odobravanja, poricanja i opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina	6
1.3. Ostale zakonske odredbe za sankcioniranje govora mržnje	8
1.4. Izborni zakon u Bosni i Hercegovini – sankcije za govor mržnje tokom izborne kampanje	9
1.5. Zabrana govora mržnje u Kodeksu Regulatorne agencije za komunikacije	9
2. PROCESUIRANJE GOVORA MRŽNJE PREMA KRIVIČNIM I DRUGIM ZAKONIMA	11
2.1. Prakse Suda BiH za procesuiranje govora mržnje	11
2.2. Prakse ostalih sudova	12
2.3. Prakse Centralne izborne komisije	13
2.4. Prakse Regulatorne agencije za komunikacije	13
2.5. Ostali mehanizmi za zaštitu od govora mržnje	14
3. REGULACIJA DEZINFORMACIJA	16
3.1. Zakon za zaštitu od klevete i zakoni o javnom redu i miru	16
3.2. Zabrana lažnih programa i alternativne medicine u Kodeksu regulatora	17
4. SAMOREGULIRANJE GOVORA MRŽNJE I DEZINFORMACIJA	19
5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	21
Literatura i izvori	23
O autorici	28

PROPISI I PRAKSA

REGULACIJA GOVORA MRŽNJE I DEZINFORMACIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Anida Sokol

1. GOVOR MRŽNJE

1.1. Krivični zakoni u Bosni i Hercegovini

Zabrana govora mržnje u Bosni i Hercegovini (BiH) nije potpuno regulirana i usklađena sa međunarodnim standardima. U krivičnom zakonodavstvu inkriminirano je javno izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti. Prema Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine, propisane su kazne od tri mjeseca do tri godine zatvora za javno izazivanje ili raspirivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti među konstitutivnim narodima i ostalima, kao i drugima koji žive ili borave u Bosni i Hercegovini (član 145.a, 1). Ukoliko je počinitelj krivičnog djela funkcioner ili odgovorna osoba ili zaposlenik u instituciji vlasti ili bilo kojem organu koji se finansira putem javnog budžeta, predviđena kazna je najmanje tri godine (član 145.a, 7).

Krivični zakoni Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta također zabranjuju javno izazivanje i raspirivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti među konstitutivnim narodima i drugima koji žive u Federaciji, odnosno Brčko distriktu. Prema ovim zakonima, osoba koja javno izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Federaciji, odnosno Brčko distriktu, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine (Krivični zakon Federacije, član 163, 1) i od jedne do pet godina zatvora (Krivični zakon Brčko distrikta, član 160, 1). Oba zakona specificiraju da, ukoliko se ova djela učine prisilom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina (Krivični zakon Federacije, član 162, 2; Krivični zakon Brčko distrikta, član 160, 2). Ukoliko se ovo djelo počini zloupotrebom položaja ili ovlaštenja ili ukoliko je došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Federaciji, tj. Brčko distriktu, zatvorska kazna će biti od jedne do deset godina (Krivični zakon Federacije, član 162, 4; Krivični zakon Brčko distrikta, član 160, 3).

Tri navedena krivična zakona ograničena su na zabranu izazivanja i raspirivanja mržnje na nacionalnoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, a ne i na osnovi boje kože, spola, seksualne orijentacije, invaliditeta i drugih osnova (Blažević 2019, 10). Nadalje, u ovim zakonskim odredbama sakcionira se samo javno izazivanje i raspirivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti prema osobama koje žive ili borave u BiH (Krivični zakon BiH) i prema osobama koje žive u Federaciji, odnosno Brčko distriktu (Krivični zakon Federacije i Krivični zakon Brčko distrikta). Ako se javno izazivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti odnosi na one koji ne žive ili ne borave u BiH, i onda kada je djelo počinjeno u BiH, počinitelj se ne može kazniti (Filipović 2019, 6). Pored toga, zakoni sadrže i diskriminatoran termin "među konstitutivnim narodima i ostalima" (Omerović i Hrustić 2020, 49).

Krivični zakon Republike Srpske, sa druge strane, propisuje kaznu zatvora do tri godine za one koji putem štampe, radija, televizije, kompjuterskog sistema ili društvene mreže, na javnom skupu ili javnom mjestu ili na drugi način, javno pozivaju, izazivaju ili podstiču ili učine dostupnim javnosti letke, slike ili neke druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema određenoj osobi ili grupama zbog njihove nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, spola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih osobina (Krivični zakon RS-a, član 359, 1). Ako je ovo djelo učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, zatvorska kazna je do tri godine (Krivični zakon RS-a, član 359, 2), a od dvije do 12 godina ako je zbog djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda i ostalih koji žive u Republici Srpskoj (Krivični zakon RS-a, član 359, 3). S obzirom na to da ovaj zakon, pored pozivanja, izazivanja i podsticanja na nasilje i mržnju na nacionalnoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, inkriminira takvo djelo i na drugim osnovama, poput rodnog identiteta, invaliditeta i porijekla, nevladine organizacije su pozivale na to da se i ostali krivični zakoni u BiH usklade sa ovim.¹ Pored toga, u zakonu se nabraja šta se smatra javnim prostorom, što nije navedeno u druga tri krivična zakona (Omerović i Hrustić 2020, 37), te se inkriminira i činjenje dostupnim javnosti materijala kojim se poziva na nasilje i mržnju (Filipović 2019, 15). Ipak, Zakon RS-a ne propisuje oštrije sankcije ukoliko se djelo čini zloupotrebom položaja, što jeste propust s obzirom na to da djelo nije iste težine ukoliko je učinjeno od pojedinca i ukoliko to čini predstavnik vlasti (Omerović i Hrustić 2020, 50).

Ove odredbe pokazuju da regulacija govora mržnje i predviđene kazne nisu ujednačeni u krivičnim zakonima u BiH, niti su usklađeni sa međunarodnim standardima. Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI) u Izvještaju iz 2016. godine za BiH preporučuje, između ostalog, da je potrebno, kao osnove za izazivanje i raspirivanje mržnje, uvesti i jezik, boju kože, državljanstvo, seksualnu orijentaciju i rodni identitet; kriminalizirati

¹ Vidjeti, naprimjer, Prijedlog amandmana Koalicije za borbu protiv govora mržnje i zločina iz mržnje na Krivični zakon Federacije: https://www.vzs.ba/images/stories/ba_word_slike_pdf/najava-dogadjaja/DODATAK_UZ_DOPIS.pdf

rasističke uvrede, klevete i prijetnje i javno izražavanje, s rasističkim ciljem, ideologije koja zagovara superiornost ili potcjenjuje ili ocrnjuje na osnovu rase, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, nacionalnosti ili nacionalnog ili etničkog porijekla; sankcionirati osnivanje ili vodstvo grupe koja promovira rasizam, pružanje podrške takvoj grupi i učešće u njenim aktivnostima; zabraniti javno širenje ili podjelu, ili proizvodnju i skladištenje sa ciljem javnog širenja i podjele, pisanog, slikovnog ili drugog materijala s rasističkim sadržajem, zbog rasističkih ciljeva (ERCI 2017, 35). Jedna od preporuka ERCI-ja je bila i kriminalizacija javnog poricanja, umanjivanja, opravdavanja ili odobravanja, s rasističkim ciljem, zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina (ECRI 2017, 35; Sali-Terzić 2019, 6), što je učinjeno u julu 2021. godine.

1.2. Zabrana odobravanja, poricanja i opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina

Visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini je Odlukom kojom se donosi Zakon o dopuni Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine dopunio član 145.a) Krivičnog zakona BiH novim odredbama.² Ovim odredbama se zabranjuje javno odobravanje, poricanje, grubo umanjivanje ili pokušaji opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina utvrđenih pravosnažnim presudama,³ usmjereno protiv grupe osoba ili člana grupe određene s obzirom na rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost, i to na način koji bi mogao podstaknuti na nasilje ili mržnju usmjerenu protiv takve grupe osoba ili člana takve grupe na zatvorsku kaznu od šest mjeseci do pet godina (član 145.a, 3). Pored toga, ove izmjene uvode i zatvorsku kaznu od tri mjeseca do tri godine za javno podsticanje na nasilje ili mržnju usmjerenu protiv grupe osoba ili člana grupe određene s obzirom na rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost (član 145.a, 2). Zatvorske kazne su veće ukoliko se navedena djela izvrše na način da se javnosti učini dostupnim ili joj se distribuiraju leci, slike ili drugi materijali (najmanje godinu dana) (član 145.a, 4), ukoliko se djelima poremeti javni red i mir ili su ona prijetuća, zlostavljajuća ili uvredljiva (najmanje tri godine zatvora) (član 145a, 5), ili ukoliko je počinitelj djela funkcioner ili odgovorna osoba ili zaposlenik u instituciji vlasti ili bilo kojem organu koji se finansira putem javnog budžeta (najmanje tri godine zatvora) (član 145a, 7). Pored toga, najmanje tri godine zatvora su predviđene za dodjeljivanje priznanja, nagrade, spomenice, bilo kakvog podsjetnika ili bilo kakvu privilegiju ili slično osobi osuđenoj pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin, ili imenovanje javnog objekta po ili prema osobi osuđenoj pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin, ili veličanje osobe osuđene pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin (član 145a, 6).

² Samo u Krivičnom zakonu Federacije je bila navedena kazna od tri mjeseca do tri godine zatvora za izazivanje i raspirivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti javnim poricanjem ili opravdavanjem genocida, zločina protiv čovječnosti ili počinjenih ratnih zločina utvrđenih pravosnažnom odlukom Međunarodnog suda pravde, Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili domaćeg suda (član 163, 5).

³ Pravosnažnom presudom, u skladu s Poveljom Međunarodnog vojnog suda, pridruženom uz Londonski sporazum od 8. augusta 1945. ili Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili Međunarodnog krivičnog suda ili suda u Bosni i Hercegovini (član 145.a, 3).

Ove izmjene Krivičnog zakona su presedan u Bosni i Hercegovini s obzirom na veliko prisustvo negiranja, umanjivanja, opravdavanja, veličanja pravosnažnim presudama utvrđenih zločina i osoba koje su ih počinile,⁴ a dugo godina bili su prisutni pozivi, inicijative i više prijedloga za izmjene Zakona ili uvođenje novog (Gačanica i Finkeldey 2019, 21–23). Važno je napomenuti da se ovim dopunama ne zabranjuje svako odobravanje, poricanje, grubo umanjivanje ili pokušaj opravdavanja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnog zločina, već samo ukoliko je ono usmjereno protiv grupe osoba ili člana grupe određene s obzirom na rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost, i to na način koji bi mogao podstaknuti na nasilje ili mržnju usmjerenu protiv takve grupe osoba ili člana takve grupe (Gačanica 2021). Član 6, koji zabranjuje veličanja osoba osuđenih pravosnažnom presudom za genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin nema takav element uslovljenosti, tj. da se ovim činom podstiče na nasilje i mržnju, što znači da se ovo djelo može brže procesuirati, a što je značajno s obzirom na to da veličanje ratnih zločina predstavlja ozbiljan problem u Bosni i Hercegovini (Gačanica 2021).

Potrebno je vidjeti implementaciju ovih izmjena.⁵ Narodna skupština RS-a je, kao odgovor na izmjene, donijela Zakon o neprimjenjivanju Odluke Visokog predstavnika, kojom se donosi Zakon o dopuni Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, kao i dopune Krivičnog zakona RS-a. U Zakonu stoji da se Odluka Visokog predstavnika neće primjenjivati na teritoriji RS-a (član 1) i da nadležni organi RS-a neće saradivati sa nadležnim organima BiH u pogledu primjene Odluke Visokog predstavnika (član 2,1) u cilju zaštite građana RS-a (član 2, 2). Pored toga, uvedena je i dopuna Krivičnog zakona RS-a, kojom se predviđaju kazne zatvora do tri godine za javno izlaganje poruzi, preziru ili grubo omalovažavanje Republike Srpske, njene zastave, grba, amblema ili himne (član 280a, 1),⁶ a koje bi mogle uticati na slobodu govora u RS-u.

Važno je istaći i da se izmjenama Krivičnog zakona BiH propustila prilika da se u član 145.a, 2, kojim se zabranjuje javno podsticanje na nasilje ili mržnju usmjerenu protiv grupe osoba ili člana grupe određene s obzirom na rasu, boju kože, vjeroispovijest, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost, uvedu i druge osnove poput seksualne orijentacije, rodnog identiteta i invaliditeta.

4 *Monitoring Memorijalnog centra Srebrenica za period od maja 2020. do 2021. godine pokazao je da su u regiji zabilježena 234 čina negiranja genocida u javnom, odnosno medijskom prostoru u BiH i regiji: u Srbiji (142), u BiH (60, od čega 57 u RS-u) i Crnoj Gori (19). Monitoring je pokazao da su tri najčešće taktike koje se koriste u negiranju genocida: osporavanje broja i identiteta žrtava, teorije međunarodnih zavjera i preispitivanje sudova, te trijumfalizam i nacionalni historijski revizionizam (Cvjetičanin et al. 2021, 4).*

5 *Monitoring Memorijalnog centra Srebrenica pokazao je da se od stupanja na snagu izmjena člana Krivičnog zakona, negiranje genocida vrši manje eksplicitno i direktno u BiH i da je smanjen broj takvih djela. Ipak, navedeno je i da su političari nastavili negirati genocid, većinom u medijima u Srbiji, a čije su izjave prenosili mediji u BiH (Memorijalni centar BiH 2021).*

6 *Ukoliko se ovo djelo učini na način da se RS označi kao agresorska ili genocidna tvorevina ili njeni narodi agresorskim ili genocidnim, počinitelac će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina (član 280a, 2), a ako je to djelo učinila službena ili odgovorna osoba ili osoba u institucijama vlasti ili organu koji se finansira iz javnog budžeta, kaznit će se kaznom zatvora od dvije do deset godina (član 280a, 3). Tri do petnaest godina zatvora predviđene su za činjenje ovih djela ukoliko su njihov cilj promjene ustavnog uređenja RS-a, njene teritorijalne cjelovitosti ili nezavisnosti (član 280a, 4).*

1.3. Ostale zakonske odredbe za sankcioniranje govora mržnje

Pored ovih odredaba, postoje i druge odredbe u krivičnim zakonima koje se mogu koristiti za sankcioniranje govora mržnje. Krivični zakoni Federacije i Brčko distrikta propisuju novčanu kaznu ili kaznu zatvora do tri godine (Krivični zakon Federacije, član 363) i do jedne godine (Krivični zakon Brčko distrikta, član 357) za osobu koja putem radio ili televizijske stranice, grubo kršeći standarde profesionalnog ponašanja medija i novinara, koristi huškački ili govor mržnje ili govor koji očito poziva ili podstiče na nasilje, narodnosne ili etničke sukobe i time dovede do ugrožavanja javnog reda ili mira. Problem u ovako postavljenim odredbama jeste tumačenje izraza poput grubog kršenja standarda i određivanje sadržaja huškačkoga govora, a krivično djelo je ograničeno na televizijske i radijske stanice, na pozivanje na etničke i nacionalne, a ne i na druge sukobe te da se njime dovede do ugrožavanja javnog reda i mira (Filipović 2019, 18–19).

Zakon Republike Srpske, sa druge strane, propisuje kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina za osobu koja svojim ponašanjem ili parolama na sportskoj priredbi ili javnom skupu izaziva nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu mržnju ili netrpeljivost zasnovanu na nekom diskriminatornom osnovu, usljed čega dođe do nasilja ili fizičkog obračuna sa učesnicima (Krivični zakon RS-a, 363, 1).⁷ Ova se odredba odnosi na sportske priredbe i javni skup, te nije namijenjena za medije (Filipović 2019, 17).

Ostali zakoni koji reguliraju ovu oblast su: Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine, član 2, koji definira diskriminaciju i njene osnove – od rase, boje kože do seksualne orijentacije, i Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, član 3, koji definira diskriminaciju po osnovu spola. U Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini, član 5, zabranjuje se diskriminacija na vjeri ili uvjerenju, kao i aktivnosti ili djela usmjerena na raspirivanje vjerske mržnje protiv bilo koje crkve ili vjerske zajednice i njenih članova (c), te izazivanje, podržavanje ili pozivanje vjerske netrpeljivosti i mržnje (g), ali ne propisuju se sankcije, što znači da bi se zaštita trebala ostvariti krivičnopravnim putem (Ivandić-Ninković 2021, 32).

U pojedinim kantonalnim zakonima o informiranju, poput Zakona o javnom informiranju Tuzlanskoga kantona, navodi se da se u javnom informiranju ne smije ničim direktno ili indirektno podsticati na rasnu, nacionalnu ili vjersku mržnju i netrpeljivost, ali se ne propisuju kazne niti se navode druge osnove, poput spola i invaliditeta (član 5).⁸ Pored toga, pojedini kantonalni zakoni o

⁷ Ukoliko je djelo izvršila grupa, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina, a vođa grupe od tri do dvanaest godina (član 363, 2–3). Ako je zbog djela došlo do nereda u kojima je nekoj osobi nanesena teška tjelesna povreda ili je oštećena imovina veće vrijednosti, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od dvije do deset godina (član 363, 4).

⁸ Javno informiranje je definirano kao djelatnost pravnih subjekata u širenju informacija, čiji je cilj obavještanje javnosti o društvenim pojavama, događajima i ličnostima a u svrhu formiranja javnog mnijenja i zauzimanja stava prema pojavama, događajima i ličnostima (član 2).

zaštiti javnog reda i mire predviđaju sankcije za javno vrijeđanje vjerskih i nacionalnih osjećanja i osjećanja rasne pripadnosti (Zakon o javnom redu i miru Tuzlanskoga kantona, član 3, 6), i to novčanim kaznama od 100 maraka do 1.000 KM ili 60 dana zatvora (član 7, 2). Zakon RS-a o javnom redu i miru propisuje kaznu od 200 KM do 800 KM za grubo vrijeđanje na političkoj, vjerskoj ili nacionalnoj osnovi, koje izaziva osjećaj fizičke ugroženosti ili uznemirenosti (član 8). Ove zakonske odredbe odnose se na vrijeđanje, a ne na širenje, odobravanje i podsticanje mržnje zasnovane na netoleranciji, te kao takve mogu sputavati slobodu govora.

1.4. Izborni zakon u Bosni i Hercegovini – sankcije za govor mržnje tokom izborne kampanje

Izborni zakon u BiH propisuje kaznu od 1.000 do 100.000 KM za političke subjekte koji se koriste jezikom koji bi nekoga mogao navesti ili podstaći na nasilje ili širenje mržnje, ili koji objavljuju ili upotrebljavaju slike, simbole, audio i videozapise, SMS-poruke, internetske poruke ili druge materijale koji mogu tako djelovati (član 19.9, j). Prema ovom zakonu, zabranjeno je također vođenje izborne kampanje putem elektronskih i štampanih medija koja je stereotipnog i uvredljivog sadržaja u odnosu na muškarce i/ili žene ili koja podstiče stereotipno i uvredljivo ponašanje na osnovu spola ili ponižavajući odnos prema pripadnicima različitih spolova (član 16. 14, 3). Ovaj zakon je naročito značajan s obzirom na to da se govor mržnje često koristi u predizbornoj kampanji kako bi glasači glasali za etno-nacionalne stranke (Dragičević 2019, 10),⁹ ali odredbe važe samo ukoliko do takvih djela dođe u roku od 30 dana prije datuma održavanja izbora. Pored toga, zabranjuje se izražavanje koje predstavlja navođenje ili podsticanje na nasilje ili širenje mržnje, ali ne i ono kojim se širi, promovira ili opravdava mržnja. Zakonske odredbe ne preciziraju ni osnove na kojima podsticanje ili navođenje na nasilje ili mržnju mora biti utemeljeno kao što su rasa, boja kože, porijeklo itd. (Dragičević 2019, 9–10). ECRI je, zbog toga, preporučio da se proširi mandat Centralne izborne komisije (CIK) na način da ona vrši praćenje političkih kandidata tokom cijelog trajanja izbornih kampanja, a ne samo trideset dana prije datuma održavanja izbora (ERCI 2018, 35).

1.5. Zabrana govora mržnje u Kodeksu Regulatorne agencije za komunikacije

Govor mržnje zabranjen je u sadržaju radijskih i televizijskih emitera prema Kodeksu o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija Regulatorne agencije za komunikacije (RAK). U članu 4 Kodeksa se navodi da je zabranjeno ponižavati, zastrašivati ili podsticati na mržnju,

⁹ Tokom lokalnih izbora 2020. godine, Koalicija pod lupom je zabilježila 53 slučaja neprimjerenoga govora, sadržaja ili govora koji može podstaći vjersku, nacionalnu ili netrepeljivost po drugom osnovu. Kako se navodi u izvještaju, većina slučajeva odnosi se na izrazito neprimjeren govor ili netrepeljivost po osnovu političke pripadnosti, posebno na društvenim mrežama (Koalicija pod lupom 2021, 37).

nasilje ili diskriminaciju protiv osobe ili grupe na osnovu spola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, posebnih potreba, dobi, seksualne orijentacije, društvenog porijekla ili na osnovu bilo koje druge okolnosti koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi njenih prava i sloboda (član 4, 1).¹⁰ Također se navodi da radijski i televizijski emiteri neće stvarati jasan i neposredan rizik od podsticanja mržnje, nasilja ili diskriminacije protiv osobe ili grupe po ovim osnovama, ili koji od strane publike može biti protumačen kao podsticanje na mržnju, nasilje, nered i nemire, ili koji bi mogao izazvati ili podsticati krivična djela (član 4, 2). U Kodeksu se naglašavaju i izuzeća – da su takva djela dio naučnog, autorskog ili dokumentarnog rada i/ili predstavljaju dio objektivnog novinarskog izvještavanja i objavljena su s namjerom da se kritički ukaže na takve radnje (član 4, 3).

Ova pravila se odnose na radijske i televizijske stanice a ne na štampane i *online* medije, što je problematično jer je u *online* prostoru prisutan najveći broj slučajeva govora mržnje (Sokol 2020, 4). RAK je tokom 2021. godine pripremio nacрте izmjena i dopuna pravila o pružanju audiovizuelnih medijskih usluga i medijskih usluga radija, kojima se proširuje odgovornost korisnika dozvola za televizijsko i radijsko emitiranje na sadržaje koji se objavljuju na internetskim stranicama pod njihovim logom. Na ovaj sadržaj bi se primjenjivale odredbe Kodeksa kojim se uređuju programski standardi koji se odnose na zabranu širenja i podsticanja na mržnju, nasilje ili diskriminaciju, prenošenje jasnog i neposrednog rizika od uzrokovanja negativnih posljedica po sigurnost i zdravlje ljudi, zaštitu maloljetnika, uključujući i zaštitu njihove privatnosti, te pravo na odgovor. Nacrt je u fazi javnih konsultacija, ali mišljenja predstavnika medija su podijeljena, naročito s obzirom na to da ove izmjene ne bi uključivale i sve druge *online* medije koji nisu dio radijskih i televizijskih emitera (Tomić 2021a).

¹⁰ I Kodeks o komercijalnim komunikacijama RAK-a ne dozvoljava govor mržnje prema istoj definiciji navedenoj gore (član 3, 4b).

2. PROCESUIRANJE GOVORA MRŽNJE PREMA KRIVIČNIM I DRUGIM ZAKONIMA

Slučajevi procesuiranja govora mržnje u Bosni i Hercegovini su rijetki. Od 2004. do 2019. godine u BiH doneseno je 27 odluka za krivična djela izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti u odnosu na 26 osoba, od kojih se u 12 slučajeva osoba proglasila krivom, a u 14 slučajeva optuženi su oslobođeni optužbe (Ferhatović i Trlin, 2019, 143–145).¹¹ U odnosu na 12 slučajeva u kojima su se osobe proglasile krivim, samo u tri krivično djelo se desilo putem interneta (dva putem Facebook profila i jedan putem internetske stranice), što govori o malom broju krivičnog procesuiranja ovih djela na internetu. Ostalih devet slučajeva ticalo se uvredljivog sadržaja upućenog na javnom mjestu, grafitu i oštećenja vjerskog objekta, pisma uvredljivog sadržaja postavljenog ispred vrata vjerskog objekta, distribucije letaka uvredljivog sadržaja ispred osnovne škole (Ferhatović i Trlin, 2019, 144–145). Izrečene sankcije su se kretale od odgojnih mjera pojačanog nadzora od roditelja u odnosu na dvije maloljetne osobe pa do tri kazne zatvora, od kojih je jedna zamijenjena novčanom kaznom, a druga radom za opće dobro na slobodi (Ferhatović i Trlin, 2019, 144–145). Mali je broj pokrenutih slučajeva u odnosu na veliko prisustvo govora mržnje na internetu a velik je broj oslobođajućih presuda, za što se kao razlozi navode preširoko postavljene definicije krivičnog djela u krivičnim zakonima, te neuspjesi tužilaštava da dokažu bitne elemente krivičnog djela (Ferhatović i Trlin, 2019, 144–145). Analize prvih sudskih praksi dodatno govore da većina praktičara na državnom nivou ne razumije suštinu koncepta govora mržnje, te da s predmetima govora mržnje ne postupa sa ozbiljnošću (Lučić-Čatić i Bajraktarević Pajević 2017, 366). Ipak, sa druge strane, autori navode da se broj optužnica i osuđujućih odluka povećao od 2017. godine, a kao jedan od razloga navode projekt za jačanje pravosudne ekspertize o slobodi izražavanja i medija u jugoistočnoj Evropi Vijeća Evrope i Evropske unije Jufrex (Tadić-Stojisavljević i Trlin 2021, 100). Treba imati na umu i stav Evropskog suda za ljudska prava, koji od država zahtijeva da se zabrani govor mržnje ali da samo ozbiljni i ekstremni primjeri trebaju biti kriminalizirani (Ustavni sud 2018, tačka 33).

2.1. Prakse Suda BiH za procesuiranje govora mržnje

U septembru 2021. godine Tužilaštvo BiH je podignulo dvije optužnice za izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje: protiv Fatmira Alispahića, koji se, prema navodima iz optužnice, tereti da je u više navrata, tokom 2019. i 2020. godine, putem portala Antimigrant.ba i putem društvenih mreža, kontinuirano objavljivao tekstove i videozapise koji obiluju izjavama koje podstiču i šire

¹¹ 16 prvostepenih, 9 drugostepenih, jedna presuda Vrhovnog suda RS-a i jedna odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. U slučajevima u kojima su osobe optužene, u odnosu na tri osobe, do sudske odluke je došlo na osnovu sporazuma o priznanju krivnje, dok se u ostalim slučajevima vodio dokazni postupak (Ferhatović i Trlin, 2019, 144–145).

mržnju prema migrantima i migrantskoj populaciji, kao i među pripadnicima konstitutivnih naroda u BiH (McOnline 2021), te Jasmina Mulahusića, koji se tereti da je putem društvenih mreža i interneta izrađivao i plasirao različite foto i videomontaže kojima se širi nacionalna i vjerska mržnja i netrpeljivost među narodima u Bosni i Hercegovini (Tomić 2021b).

U periodu od 2015. do 2021. godine, Sud BiH je imao samo dvije pravosnažne presude po članu 145.a) Krivičnog zakona BiH (MCOnline 2021). Prvi slučaj na Sudu BiH se ticao izjava iznesenih u jednom mediju protiv predsjednika Udruženja porodica nestalih Sarajevsko-romanijske regije Milana Mandića i zaposlenih na televiziji ELTA 1 TV HD, između ostalog, i glavnog i odgovornog urednika i urednice Informativnog programa. Optuženi se teretio da je u jednoj emisiji svojim izjavama nanio dodatnu bol kod osoba koje su preživjele genocid u Srebrenici i kod porodica žrtava, te strah da se slično, "uz takvo minimiziranje i opravdanje tako teškog zločina", opet ne desi (Sud BiH 2017, 3–4). Sud BiH je donio oslobađajuću presudu pod obrazloženjem da Tužilaštvo BiH nije dokazalo da su se stekli bitni elementi krivičnog djela člana 145.a, te da se iz njegovih izjava ne može zaključiti da je optuženi postupao sa umišljajem i da je svojim riječima imao namjeru izazvati ili raspiriti nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima (Sud BiH 2017, 27–34). Sud je naveo da se izjave optuženog više mogu tumačiti kao neprimjeren govor i da to predstavlja slobodu izražavanja, te se pozvao na član 10 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (Sud BiH 2017, 29–30). Naveo je i da izražavanje mišljenja o historijskim činjenicama ne bi trebalo biti zabranjeno ili kažnjivo, a opravdavanje ratnih zločina bi trebalo biti kažnjivo kada jasno predstavlja podsticanje na mržnju ili nasilje (Sud BiH 2017, 30).

2.2. Prakse ostalih sudova

Sud u Brčko distriktu je 2012. odredio kaznu od godinu dana zatvora, uvjetno na period od tri godine, za izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netolerancije zbog niza objava na javno dostupnom internetskom forumu na internetskoj stranici, u kojima je optuženi iznio stavove o načinu na koji bi bošnjački građani Distrikta Brčko BiH trebali postupiti u slučaju rata i secesije Republike Srpske (Evropski sud za ljudska prava 2016, 2). Osuđeni se žalio da se forum ne može smatrati javnim mjestom, te da nije podsticao na mržnju, već da je samo izrazio svoje mišljenje, te da se za slučaj saznalo tek nakon što su mediji izvještavali o njemu. Apelacioni sud Brčko distrikta potvrdio je 2012. godine presudu Osnovnog suda sa obrazloženjem da je sadržaj foruma dostupan svakome¹² te da izjave ne predstavljaju izražavanje slobodnog mišljenja, već veoma neprimjeren oblik dijaloga kojim se zagovara

¹² U drugom slučaju Ustavni sud BiH je poništio presudu Kantonalnog suda u Livnu, u kojoj je odbačena žalba na odluku Osnovnog suda kojom je osoba proglašena krivom za izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje javnim objavljivanjem fotografije na Facebooku. Ustavni sud je, između ostalog, naveo i prakse Evropskog suda za ljudska prava da izražavanje pojedinca usmjereno na malu i ograničenu grupu korisnika Facebooka nema istu težinu kao i izjava objavljena na mainstream internetskoj stranici (Ustavni sud BiH 2018, tačka 33).

strategija ponašanja prema jednoj od etničkih grupa (Evropski sud za ljudska prava 2016, 3). Ustavni sud i Evropski sud za ljudska prava su odbacili apelantovu žalbu.

2.3. Prakse Centralne izborne komisije

CIK je na osnovu Izbornog zakona političkim subjektima određivao sankcije zbog korištenja jezika koji bi nekoga mogao navesti ili podstaći na nasilje ili širenje mržnje. Političkom subjektu Ujedinjena Srpkka poništena je ovjera za kandidiranje na Lokalnim izborima 2020. i kažnjen je kaznom od 10.000 KM zbog emitiranja spota u kojem se na stereotipan i uvredljiv način prikazuju pripadnici konstitutivnih naroda i manjina u BiH (Koalicija pod lupom 2021, 37).¹³ SUD BiH je poništio ovu odluku zbog toga što je spot emitiran prije početka zvanične kampanje, što govori o tome da je potrebno definirati pravila ponašanja političkih subjekata u periodu prije službenog početka izborne kampanje (Koalicija pod lupom 2021, 37). CIK je 2018. godine novčano kaznio političkog kandidata Demokratske fronte zato što se na svom Facebook profilu koristio jezikom koji bi nekoga mogao navesti ili podstaći na nasilje ili širenje mržnje. Sud BiH je odbacio žalbu apelanta ne prihvatajući navode žalbe da stavovi izneseni na privatnom profilu kandidata nisu namijenjeni široj javnosti (Sud BiH 2018, 2).

2.4. Prakse Regulatorne agencije za komunikacije

Slučajevi izricanja kazni televizijskim i radijskim emiterima zbog širenja govora mržnje posljednjih godina su rijetki. Agencija je 2020. godine izdala pismena upozorenja TV Igman i TV Podrinje zbog kršenja osnovnih principa Kodeksa (član 3), koji nalažu da pružalac medijske usluge neće pružati sadržaje koji uključuju bilo kakvu diskriminaciju ili predrasude na osnovu spola, rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere ili uvjerenja, invalidnosti, posebnih potreba, dobi, seksualne orijentacije, društvenog porijekla, kao i svaki drugi sadržaj koji ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi njegovih prava i sloboda. Pismena upozorenja televizijskim stanicama su izrečena zbog emitiranja emisije "Defte Hefter sa Fatmirom Alispahićem" zbog komentara autora o razlikama između Bošnjaka i Srba (u slučaju TV Igman), kao i komentara autora o ugroženosti Bošnjaka zbog dolaska migranata (u slučaju TV Igman i TV Podrinje). TV Igman je u svom izjašnjenju istakla da je autor iznio svoje mišljenje zasnovano na principu slobode izražavanja, ali je u odluci regulatora navedeno da se pravo na slobodu izražavanja ne može smatrati apsolutnim, pogotovo ne u slučajevima kada takvo izražavanje utiče na stvaranje predrasuda i podstiče na diskriminaciju (RAK 2021,7). Iako regulator nije izrekao kaznu za kršenje člana 4 (Govor mržnje), ipak se u oba slučaja navodi da "uzimajući u obzir kontekst trenutne migrantske

¹³ U spotu tri mladića (Albanac, Srbin i Bošnjak) ispoljavaju mržnju prema Srbima, nakon čega se pojavljuje predsjednik Ujedinjene Srpske Nenad Stevandić u ulozi "spasioca Srba", te tri mladića bježe iz kafića u kojem su sjedili.

krize, ovakav pristup prema migrantima može podstaći na netrpeljivost i netoleranciju, pa i strah prema drugom i drugačijem, a što u završnici može dovesti do negativnih posljedica poput diskriminacije i mržnje” (RAK 2021, 8).

U 2019. godini Agencija je ustanovila kršenje člana 4 za govor mržnje stanice HTV Oscar, koja je reemitirala emisiju “Bujica” zagrebačke televizije Z1, a u kojoj je voditelj emisije iznosio ksenofobične i rasističke izjave o migrantima, a, osim voditelja, gosti u emisiji su također iznijeli ekstreman stav prema migrantima. Regulatorna agencija je kaznila HTV Oscar C sa 6.000 KM (RAK 2020a, 10).

Potrebno je naglasiti da je regulacija uspjela umanjiti ratnohuškačku retoriku 90-ih i slučajevi govora mržnje su rijetki na televizijskim i radijskim stanicama. Ipak, na emiterima su prisutni i drugi oblici mrzilačkih narativa, koji nisu ograničeni na ponižavanje, zastrašivanje i podsticanje na mržnju, već se odnose na pristrasno izvještavanje o određenim grupama, kao što su migranti i izbjeglice, konstitutivni narodi, te izvještavanja o ratnim događajima iz 90-ih (Sokol 2021).

2.5. Ostali mehanizmi za zaštitu od govora mržnje

Ostale mehanizme za suzbijanje i zaštitu od govora mržnje čine: Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine (Gender centar Republike Srpske i Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine) (Ivandić-Ninković 2021, 33).

Prema Zakonu o zabrani diskriminacije (član 7), centralna institucija za zaštitu od diskriminacije je Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, koja, između ostalog, zaprima pojedinačne i grupne žalbe na diskriminaciju, osobama koje su podnijele žalbu zbog diskriminacije daje potrebna obavještenja o njihovim pravima i obavezama, te mogućnostima sudske i druge zaštite, prikuplja i analizira statističke podatke o slučajevima diskriminacije, te izdaje preporuke nadležnim institucijama za daljnje postupanje u slučajevima diskriminacije. Nadležne institucije u BiH su obavezne saradivati sa Ombudsmenom BiH i davati pismeno odgovore i obavještenja (član 7).

Institucija ombudsmena BiH svake godine primi i određeni broj žalbi za govor mržnje. U 2020. godini primljeno je 288 žalbi u kojima su se građani pozivali na diskriminaciju i Zakon o zabrani diskriminacije, od čega se 7 odnosilo na govor mržnje,¹⁴ a u 2019. godini je bilo 206 takvih predmeta, od kojih su se tri odnosila na govor mržnje (Institucija ombudsmena 2020, 17; Institucija ombudsmena 2019a, 111).

¹⁴ Ukupno je u 2020. godini primila 2.716 žalbi, a najveći broj njih se odnosio na povrede građanskih i političkih prava.

Institucija ombudsmena je 2019. godine, naprimjer, izdala preporuku Tužilaštvu BiH, Regulatornoj agenciji za komunikacije i Federalnoj upravi policije da povodom djelovanja portala Antimigrant postupe u skladu sa svojim ovlaštenjima. Ovo je učinjeno nakon što je Institucija utvrdila da članci na portalu Antimigrant obiluju izjavama koje šire i podstiču mržnju kako prema migrantima tako i među konstitutivnim narodima BiH (Institucija ombudsmena 2019b).

Pored toga, u 2018. godini, Institucija ombudsmena je jednoj privatnoj optici iz Banje Luke uputila preporuku da odmah ukloni objavu na Instagramu u kojoj su najavili da će se u njihovim radnjama vidjeti veliki natpis "Stop migrantima" i da se ubuduće prilikom postavljanja objava na stranici Instagrama u potpunosti poštuje Zakon o zabrani diskriminacije (Institucija ombudsmena 2019a, 111).

Koliko se preporuke Institucije ombudsmena poštuju govore podaci da je, naprimjer, u 2020. godini Ombudsmen izdao 23 preporuke u vezi sa diskriminacijom u odnosu na 31 predmet, od kojih je samo u 7 slučajeva došlo do realizacije preporuke, a u 2019. godini od 42 preporuke, realizirane su samo preporuke u 7 slučajeva (Institucija ombudsmena BiH 2020, 16–17; 2019a, 111). Pojedinačni primjeri, ipak, ukazuju na to da je moguće djelovati u polju suzbijanja govora mržnje, kao što je to vidljivo u predmetu Antimigrant, s obzirom na to da je Tužilaštvo podiglo optužnicu zbog djelovanja ovog medija.

3. REGULACIJA DEZINFORMACIJA

3.1. Zakon za zaštitu od klevete i zakoni o javnom redu i miru

Bosna i Hercegovina nema adekvatan sistem niti strategiju za regulaciju dezinformacija. Putem entitetskih zakona za zaštitu od klevete i Zakona Brčko distrikta moguće je kazniti pojedince koji šire dezinformacije ukoliko nanose štetu ugledu fizičkoj ili pravnoj osobi, ali ne postoje specifični propisi za sankcioniranje dezinformacija. Entitetskim zakonima za zaštitu od klevete i Zakonom Brčko distrikta uređuje se građanska odgovornost za štetu nanosenu ugledu fizičke ili pravne osobe iznošenjem ili pronošanjem izražavanja neistinitih činjenica identificiranjem te pravne ili fizičke osobe trećoj osobi (Zakon o zaštiti od klevete Federacije, član 1; Zakon o zaštiti od klevete RS-a, član 1; Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta, član 15).¹⁵ Iako je dekriminalizacija klevete bila veoma značajna za medijske slobode u BiH, praksa je pokazala da se često tužbe za klevetu donose kako bi se zastrašili novinari.¹⁶

Pored toga, pojedini kantonalni zakoni o javnom redu i miru među prekršaje uvrštavaju i prekršaj iznošenja lažnih vijesti ili tvrdnje kojima se izaziva uznemiravanje građana i ugrožava javni red i mir, kao, naprimjer, Zakon o javnom redu i miru Tuzlanskoga kantona, član 3, 10; Zakon o javnom redu i miru Unsko-sanskoga kantona, član 3, 10. Prema Zakonu o javnom redu i miru Tuzlanskoga kantona, naprimjer, osoba će se kazniti novčanom kaznom od 100 do 1.000 maraka ili kaznom zatvora od 60 dana (član 7, 2), a pravna osoba od 200 do 2.000 maraka (član 10) ukoliko izvrši ovaj prekršaj. Zakon o javnom redu i miru Hercegovačko-neretvanskoga kantona "širenje lažnih vijesti" definira na sljedeći način: "s umišljajem iznošenje ili pronošanje lažnih vijesti ili tvrdnji, čime se remeti javni red i mir i spokojstvo građana", ali ne navodi sankcije (član 3, e). U Zakonu o javnom redu i miru Brčko distrikta, u članu 10, navodi se da "ko iznosi ili prenosi lažne vijesti, glasine ili tvrdnje kojima se može izazvati uznemirenje građana ili ugroziti javni red i mir, bit će kažnjen novčanom kaznom u iznosu od 100 do 500 KM" (član 10).

Iako nisu poznati slučajevi kažnjavanja zbog ovih odredaba, ovakvim postavljanjem zakonskog okvira moguće su zloupotrebe i ograničavanja slobode izražavanja. Tokom pandemije COVID-19 u 2020. godini bilo je pokušaja uvođenja posebnih odredaba za sprečavanje širenja panike. Vlada Republike Srpske je usvojila (Vlada RS-a 2020a) i zatim, nakon kritika lokalnih i međunarodnih organizacija, opozvala naredbu kojom se zabranjuje iznošenje ili prenošenje lažnih vijesti ili tvrdjenja kojima se izaziva panika ili teže narušava javni red ili mir ili onemogućava ili značajnije ometa provođenje odluka i mjera

¹⁵ Sva tri zakona su na isti način definirala bitne elemente klevete, samo s razlikama u formulaciji (Halilović i Džihana 2012, 132).

¹⁶ Podaci Udruženja "BH novinari" govore da je u posljednjih pet godina zabilježeno 289 aktivnih tužbi za klevetu protiv novinara i medija (Džekman 2021).

državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlaštenja, a kazne za fizičke osobe su bile 1.000 KM do 3.000 KM a za pravne od 3.000 KM do 9.000 KM. U periodu od marta do aprila 2020. godine bilo je izrečeno više naloga i novčanih kazni za širenje dezinformacija i panike na osnovu ove uredbe u RS-u, naprimjer, na društvenim mrežama, a nakon kritika međunarodnih i lokalnih organizacija, Vlada RS-a je ukinula ovu uredbu (Vlada RS-a 2020b). Ovakvi primjeri govore da je potrebno pažljivo pristupiti regulaciji dezinformacija jer se odredbe lako mogu koristiti za suzbijanje slobode govora.

3.2. Zabrana lažnih programa i alternativne medicine u Kodeksu regulatora

Kodeks audiovizuelnih medijskih usluga i medijskih usluga radija ne sadrži termine poput "dezinformacija" ili "lažne vijesti", ali kroz određene članove Kodeksa moguće je sankcionirati određene oblike dezinformacija. Član 5 (Pravičnost i nepristrasnost) navodi da će radijski i televizijski programi osigurati tačnost iznesenih informacija, te da će sve uočene greške biti blagovremeno ispravljene. U članu 7 (Lažni ili zavaravajući programi) se navodi da audiovizuelni i radijski programi neće nuditi bilo kakav sadržaj za koji se zna ili se može utvrditi da je lažan ili zavaravajući na osnovu zdravog razuma ili rutinskom provjerom, ili za koji postoji opravdana pretpostavka da je lažan ili zavaravajući. U ovom članu se također navodi da, ako se za program naknadno ispostavi da je lažan ili zavaravajući, objavit će se ispravka u najkraćem roku.

Kodeks također sadrži posebne članove za sadržaje koji se bave paranormalnim i parapsihološkim pojavama (član 12), alternativnom medicinom (član 13) i nadriljekarstvom (član 14). U članu 12 se navodi da će svi sadržaji koji se bave paranormalnim i parapsihološkim pojavama biti posebno balansirani u smislu upoređivanja naučnih i vannaučnih postavki vezanih za ove fenomene, a da će sadržaji koji se bave promocijom paranormalnih i parapsiholoških pojava i sličnih pojava kao metode rješavanja zdravstvenih i drugih životnih problema, naročito oni u kojima se daju individualni savjeti publici, biti emitirani samo u periodu između 24:00 i 06:00 sati. U Kodeksu se navodi da se ova ograničenja, ipak, ne primjenjuju na sadržaje koji se prikazuju uz tehničku zaštitu, kao ni na medijske usluge na zahtjev.

Pored toga, u Kodeksu se također navodi da će svi sadržaji koji se bave alternativnom medicinom sadržavati jasne i nedvosmislene naznake da se radi o načinima liječenja koji nisu zasnovani na važećoj medicinskoj doktrini, te neće takve načine liječenja propagirati kao jedine ili najbolje. U Kodeksu se navodi da je u ovim sadržajima poželjno osigurati mišljenje ili učešće ovlaštenog stručnjaka iz područja medicine. Kodeks također nalaže da se neće puštati sadržaji koji se bave nadriljekarstvom, osim ukoliko se ne ukazuje na njegove štetne posljedice.

Ipak, uvidom u izrečene mjere Agencije, vidljivo je da se ove odredbe rijetko koriste, a gotovo nikako se ne koriste za sankcioniranje dezinformacija. U 2020. i 2019. godini regulator je izrekao više novčanih kazni i upozorenja za kršenje člana 7 (Lažni ili zavaravajući programi), a oni su se odnosili na činjenicu da su u određenim emisijama televizijskih stanica bile pogrešno predstavljene informacije o naplati poziva građana za učešće u nagradnim igrama, tj. da se pozivi naplaćuju po trajanju a ne po minuti (RAK 2021, 11).

Tokom pandemije COVID-19, Regulatornoj agenciji za komunikacije BiH upućene su žalbe na emisiju Centralnog dnevnika FACE TV-a zbog gostovanja Semira Osmanagića, u kojem je iznio teorije zavjere o koronavirusu i savjetovao korištenje alternativne medicine. Regulatorna agencija je ustanovila da nije došlo do kršenja odredaba Kodeksa, ali je ukazala na potrebu odgovornijeg i profesionalnijeg pristupa temama u vezi s pandemijom koronavirusa, između ostalog, i u cilju sprečavanja širenja dezinformacija koje mogu štetno uticati na ponašanje i sigurnost ljudi (RAK 2020b, 15). Prilikom ocjene predmetnih sadržaja uzeta je u obzir činjenica da je u cjelokupnom programu, emitirajući dnevne informacije iz zemlje i svijeta, te učešćem relevantnih sagovornika iz oblasti ekonomije, zdravstva i sigurnosti, nosilac dozvole FACE TV gledaocima pružio blagovremene informacije (RAK 2020b, 15).

4. SAMOREGULIRANJE GOVORA MRŽNJE I DEZINFORMACIJA

Govor mržnje i netačni sadržaji nisu dozvoljeni prema Kodeksu Vijeća za štampu i online medije. Preciznije, član 3 Kodeksa (Huškanje) navodi da će novinari u svakom trenutku biti svjesni opasnosti koja se javlja kad mediji govorom mržnje podstiču na diskriminaciju i netoleranciju i dati sve od sebe kako ne bi huškali i/ili podsticali na mržnju i/ili nejednakost na osnovu etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, religije, spola, seksualne orijentacije, fizičke onesposobljenosti ili mentalnog stanja, te neće ni pod kakvim okolnostima podsticati na krivična djela ili nasilje. Također, Kodeks nalaže tačnost i fer izvještavanje (član 5) te da novinari neće objavljivati netačne ili krivonavodeće materijale u vidu fotografija, tekstova ili drugih materijala, da fotografije i dokumenti ne smiju biti falsificirani i/ili korišteni na krivonavodeći način, te da novinari imaju profesionalnu obavezu da blagovremeno isprave bilo koju objavljenu informaciju za koju se utvrdi da nije tačna.

Online mediji, naročito komentari čitatelja na online medijima, puni su govora mržnje. Vijeće je 2020. godine, naprimjer, primilo 915 žalbi, od čega 712 žalbi za govor mržnje, koje se najviše odnose na komentare posjetilaca internetskih stranica (Vijeće za štampu 2020). Ishodi ovih žalbi u velikom broju imaju za posljedicu da se komentari koji sadrže govor mržnje obrišu, a profil banuje. U 2020. godini, prema izvještaju Vijeća za štampu, 240 komentara koji sadrže govor mržnje je obrisano, a 186 slučajeva i profil korisnika je banovan. Drugi najčešći razlog žalbi jesu zahtjevi za objavom demantija i ispravki, a često takve žalbe upućuju osobe o kojima su mediji pisali, kao i javne institucije poput tužilaštava. Vijeće ne verificira objavljene informacije, već djeluje na osnovu žalbi građana i dostavljenih ispravki i demantija.

Vijeće za štampu i online medije djeluje kao samoregulatorno tijelo te nema mogućnost da sankcionira one koji krše odredbe Kodeksa. Doseg samoregulatora je ograničen, naročito u pogledu djelovanja anonimnih medija i onih koji ne prate profesionalne norme, a Vijeće nije nadležno za komentare na društvenim mrežama i blogovima.

U BiH postoje i dvije platforme koje se bave provjerom objavljenih činjenica: Istinomjer, koji se bavi provjerom vjerodostojnosti izjava političara i ispunjenošću predizbornih obećanja, te Raskrinkavanje, koje provjerava tačnost medijskih sadržaja. Raskrinkavanje provjerava sadržaje online medija i društvenih mreža, a djeluje po metodologiji koja prepoznaje 15 oblika problematičnog medijskog sadržaja, uključujući dezinformacije i lažne vijesti, ali ne i govor mržnje.¹⁷ Od uspostave platforme 2017. godine

¹⁷ Satira, klikbejt, prikriveno oglašavanje, greška, pristrasno izvještavanje, teorija zavjere, pseudonauka, manipuliranje činjenicama, dezinformacija, spin, lažna vijest, prenošenje lažne vijesti, ispravljeno, cenzura, neprovereno. U metodologiji, dezinformacija je opisana kao medijski izvještaj koji u sebi sadrži "miks" činjenica i netačnog ili poluistinitog sadržaja, te mediji ne moraju nužno biti svjesni netačnih informacija, a lažna vijest kao originalni medijski izvještaj koji u sebi sadrži činjenično pogrešne tvrdnje ili informacije kreirane sa namjerom da dezinformiraju javnost. O metodologiji: <https://raskrinkavanje.ba/metodologija>

pa do danas, ova fact-checking platforma je raskrinkala hiljade primjera problematičnog medijskog sadržaja na portalima i društvenim mrežama, a naročito tokom pandemije COVID-19. Platforma je 2020. godine započela rad u okviru partnerstva s Facebookom, u kojem, nakon što fact-checkeri označe sadržaj kao lažan, Facebook postavlja oznaku na sporni sadržaj i tim objavama smanjuje doseg sadržaja, te obavještava one koji su širili taj sadržaj.¹⁸ Ovim načinom se publika upozorava na problematične sadržaje, smanjuje se doseg onih koji šire dezinformacije pa time i finansijski resursi, ali predstavnici medija su se žalili da se označavanje sadržaja kao lažnog čini bez prethodnog upozorenja (Stokić 2021).

¹⁸ O programu vidjeti na: <https://www.facebook.com/journalismproject/programs/third-party-fact-checking/how-it-works>

5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Zakonodavni okvir za regulaciju govora mržnje u BiH je fragmentiran i neujednačen sa evropskim standardima, a rijetki su slučajevi njegovog procesuiranja. Načini borbe protiv dezinformacija uglavnom se oslanjaju na samoregulatorne okvire i fact-checking platformu, a ne postoje sveobuhvatne strategije za borbu protiv dezinformacija. S obzirom na veliko prisustvo govora mržnje i dezinformacija, naročito u online sferi, koji mogu uticati na demokratske procese u zemlji, potrebno je unaprijediti legislativne, regulatorne i samoregulatorne okvire te načine njihove primjene. Bosna i Hercegovina je dužna donijeti odgovarajuća rješenja u skladu sa međunarodnim konvencijama, preporukama međunarodnih tijela i standardima Evropskog suda za ljudska prava.

Preporuke:

- Treba uskladiti i unaprijediti krivične zakone za procesuiranje govora mržnje prema uputama ERCI-ja: kao osnove za izazivanje i raspirivanje mržnje uvesti i jezik, boju kože, državljanstvo, seksualnu orijentaciju i rodni identitet; kriminalizirati rasističke uvrede, klevete i prijetnje i javno izražavanje, s rasističkim ciljem, ideologije koja zagovara superiornost ili potcjenjuje ili ocrnjuje na osnovu rase, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, nacionalnosti ili nacionalnog ili etničkog porijekla; sankcionirati osnivanje ili vodstvo grupe koja promovira rasizam, pružanje podrške takvoj grupi i učešće u njenim aktivnostima; zabraniti javno širenje ili podjelu, ili proizvodnju i skladištenje sa ciljem javnog širenja i podjele, pisanog, slikovnog ili drugog materijala s rasističkim sadržajem, zbog rasističkih ciljeva.
- Treba donijeti strategiju za borbu protiv govora mržnje. Prema uputama ERCI-ja, strategija za borbu protiv govora mržnje trebala bi uključivati bolju saradnju između nadležnih institucija i samoregulatornog tijela, uspostavu monitoringa za govor mržnje i uključivanje vlasti u kampanje protiv govora mržnje. Sličnu strategiju vlasti trebaju donijeti i za borbu protiv dezinformacija.
- Javni funkcioneri trebaju javno osuditi eklatantne primjere govora mržnje i dezinformacija.
- Treba produžiti mandat Centralne izborne komisije i tokom čitavog perioda izborne kampanje.
- Treba unaprijediti kodekse Regulatorne agencije za komunikacije i Vijeća za štampu, gdje bi se preciznije definirale dezinformacije.
- Treba onemogućiti zloupotrebu propisa koji se odnose na slobodu govora. U zakonima o zaštiti javnog reda i mira treba ukinuti odredbe kojima se zabranjuje širenje lažnih vijesti.

- Vlasti, organizacije civilnog društva i regulatorna i samoregulatorna tijela trebala bi uspostaviti koaliciju za borbu protiv govora mržnje i dezinformacija, a koja bi predlagala aktivnosti, donosila preporuke za regulatorni, legislativni i samoregulatorni okvir te saradivala sa različitim akterima, uključujući i predstavnike društvenih mreža.
- Medijska i informacijska pismenost se treba jačati kroz obrazovanje, medije i organizacije civilnog društva. Obrazovanje treba obuhvatati i razvoj vještina za otkrivanje i prijavljivanje dezinformacija i govora mržnje.
- U slučajevima izmjene legislativnog i regulatornog okvira, treba voditi računa o tome da se ne dovede u pitanje sloboda izražavanja.

Literatura i izvori

Blažević, Jozo. (2019). *Izvešće o pojavama govora mržnje i kaznenih djela učinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini u razdoblju od lipnja 2018. godine do lipnja 2019. godine*. Sarajevski otvoreni centar. <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2019/10/Izvj%C5%A1%C4%87e.pdf>

Cvjetićanin et al. (2021). *Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2021*. Memorijalni centar Srebrenica. <https://srebrenicamemorial.org/assets/files/1625819630-izvjestaj-o-negiranju-genocida-za-2021-godinu-bosanski-jezik.pdf>

Džekman, Vildana. (2021). "Podnošenje pa povlačenje tužbi kao način pritiska na medije". Media.ba <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/podnosenje-pa-povlacenje-tuzbi-kao-nacin-pritiska-na-medije>

Dragičević, Franjo. (2019). *Govor mržnje, izborni proces i pravo na slobodu izražavanja*. Fondacija Centar za javno pravo. http://fcjp.ba/analize/Franjo_Dragicevic-Govor_mrznje_izborni_proces_i_pravo_na_slobodu_izrazavanja.pdf

Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije. (2017). *ECRI report on Bosnia and Herzegovina. Fifth monitoring cycle*. <https://rm.coe.int/third-report-on-bosnia-and-herzegovina/16808b5602>

Ferhatović, Amila i Davor Trlin. (2019). "Krivičnopravni aspekt govora mržnje kao zloupotreba prava na slobodu izražavanja", *Pregled*, časopis za društvena pitanja, god. LX, br. 2, maj–august 2019, str. 133–157.

Filipović, Ljiljana. (2019). *Krivičnopravni aspekti govora mržnje na elektronskim medijima i na internetu*. Fondacija Centar za javno pravo. http://fcjp.ba/analize/Ljiljana_Filipovic_Krivicnopravni_aspekti_govora_mrznje_na_elektronskim_medijima_i_na_internetu.pdf

Gaćanica, Lejla. (2021). "Šta zabrana poricanja genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti znači za medije?", Media.ba https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/sta-zabrana-poricanja-genocida-ratnih-zlocina-i-zlocina-protiv-covjecnosti-znaci#_edn1

Gaćanica, Lejla i Caroline Finkeldey. (2019). *Nazivanje ratnih zločina pravim imenom: Pravna regulacija zabrane negiranja (poricanja), minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina*. ForumZDF – Trial International. <https://www.dwp-balkan.org/userfiles/file/2402/Nazivanje%20ratnih%20zlocina%20pravim%20imenom.pdf>

Halilović, Mehmed i Amer Džihana. (2017). *Medijsko pravo*. Internews. <https://www.mediaobservatory.net/sites/default/files/Medijsko%20pravo%20u%20BiH%20bos.pdf>

Ivandić-Ninković, Snježana. (2021). *Priručnik za državne službenike u Bosni i Hercegovini za prepoznavanje i postupanje u slučajevima govora mržnje*. Vijeće Evrope. <https://rm.coe.int/prirucnik-za-web-final/1680a2cb52>

Lučić-Ćatić, Marija i Dina Bajraktarević Pajević. (2017). "Nedostaci kaznene politike Tužiteljstva BiH i Suda BiH u slučajevima zločina iz mržnje i govora mržnje", *Kriminalističke teme*, časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, broj 5, <http://krimteme.fkn.unsa.ba/index.php/kt/article/view/163>

Memorijalni centar Srebrenica. (2021). *Memorijalni centar Srebrenica: Smanjen broj slučajeva negiranja genocida u entitetu RS*. <https://srebrenicamemorial.org/bs/aktuelnosti/memorijalni-centar-srebrenica-smanjen-broj-slucajeva-negiranja-genocida-u-entitetu-rs/61>

MCOOnline. (2021). "Urednik portala Antimigrant.ba negirao krivicu i odbio nagodbu s Tužilaštvom BiH", Media.ba <https://media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/urednik-portala-antimigrantba-negirao-krivicu-i-odbio-nagodbu-sa>

Omerović, Enis i Amna Hrustić. (2020). "Sloboda izražavanja i govor mržnje: Odgovor države Bosne i Hercegovine". *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, Vol. 13, Issue 25.

Tadić-Stojisavljević, Sanja i Davor Trlin. (2021). *Govor mržnje u online i drugom javnom prostoru*. Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH. <http://www.fbih.cest.gov.ba/images/doclink/DTP-GOVOR-MRNJE-5-FINAL-3-4-2021.pdf>

Tomić, Slađan. (2021a). "Regulacija sadržaja internet stranica televizijskih i radijskih emitera", Media.ba <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/regulacija-sadrzaja-internet-stranica-televizijskih-i-radijskih-emitera>

Tomić, Slađan. (2021b). "Slučaj Mulahusić: Hapšenje zbog govora mržnje na društvenim mrežama", Media.ba <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/slucaj-mulahusic-hapsenje-zbog-govora-mrznje-na-drustvenim-mrezama>

Sokol, Anida. (2020). *Modeli propagande, dezinformacija i mržnje u medijima i komunikacijama u BiH*. SEENPM, Mirovni institut i Mediacentar. https://media.ba/sites/default/files/rsi_research_bih_local_language_final_0.pdf

Sokol, Anida. (2021). *Mrzilački narativi u medijima i komentarima na internetu*. SEENPM, Mirovni institut i Mediacentar. https://www.media.ba/sites/default/files/resilience-research-publication_2-bih-bhs.pdf

Stokić, Vanja. (2021). "Zašto pojedinim medijima ne odgovara rad fact-checkera?", Media.ba <https://media.ba/bs/magazin-novinarstvo/zasto-pojedinim-medijima-ne-odgovara-rad-fact-checkera>

Sali-Terzić, Sevima. (2019). *Govor mržnje na internetu: međunarodni standardi i zaštita*. Izveštaj. Fondacija Centar za javno pravo. http://www.fcjp.ba/analize/Sevima_Sali_Terzic7_Govor_mrznje_na_internetu_medjunarodni_standardi_i_zastita.pdf

IZVJEŠTAJI

Institucija ombudsmena. (2021). *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovina za 2020. godinu*. https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2021030808580995bos.pdf

Institucija ombudsmena. (2020). *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovina za 2019. godinu*. https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2020051813152592bos.pdf

Regulatorna agencija za komunikacije. (2021). *Izveštaj o izrečenim izvršnim mjerama Regulatorne agencije za komunikacije za 2020*. <https://docs.rak.ba/documents/29674686-be2c-4f40-aeaa-51536a5684b0.pdf>

Regulatorna agencija za komunikacije. (2020a). *Izveštaj Regulatorne agencije za komunikacije o izrečenim izvršnim mjerama iz oblasti emitovanja u 2019. godini*. <https://docs.rak.ba/documents/c9e72fd0-7902-45c6-b458-85dd9d5a03f6.pdf>

Regulatorna agencija za komunikacije. (2020b). *Pregled slučajeva iz oblasti emitovanja*. Periodična publikacija. Januar–april 2020. <https://docs.rak.ba/documents/168aa74f-bbb4-4a88-bd0a-5ffc344f12cf.pdf>

Vijeće za štampu i inline medije. (2020). *Pregled žalbi građana na uredničke sadržaje i komentare posjetilaca internet portala 2020*. https://www.vzs.ba/images/2020/BHS_2020.pdf

Koalicija pod lupom. (2021). *Lokalni izbori u Bosni i Hercegovini. Finalno izvješće o građanskom, nestranačkom promatranju lokalnih izbora*. <https://podlupom.org/v2/bs/dokument/lokalni-izbori-2020-finalno-izvjesce-o-gradanskom-nestranačkom-promatranju-lokalnih-izbora/396>

ZAKONI I KODEKSI

Izborni zakon Bosne i Hercegovine, https://izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Izborni_zakon_PRECISCENI_TEKST-bos.pdf

Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija, <https://docs.rak.ba//articles/333eb24f-ca18-4ef2-a9ab-8f402e8a4f40.pdf>

Kodeks o komercijalnim komunikacijama, <https://www.rak.ba/hr/articles/107>

Kodeks za štampu i online medije BiH, Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini, https://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/zakoni/ba/krivicni_zakon_3_03_-_bos.pdf.

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, http://www.oss.ba/dokumenti/Krivicni_zakon_FBIH.pdf.

Krivični zakon Republike Srpske, <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/krivicni-zakon-republike-srpske.html>

Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, <https://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Krivic--ni%20zakon%20Brc--ko%20Distrikta%20BiH/05B19-20%20Krivic--ni%20zakon%20-precisceni%20tekst.pdf>

Zakon o zabrani diskriminacije, <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Zakon%20o%20zabrani%20diskriminacije.pdf>

Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine, <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2003/zakoni/13bos.htm>.

Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske, https://www.parlament.ba/data/dokumenti/press-kutak/zakon_o_zastiti_od_klevete_republike_srpske_hr.pdf

Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, <https://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Zakon%20o%20zas--titi%20od%20klevete/000%2014-03%20Zakon%20o%20zas--titi%20od%20klevete.pdf>.

Zakon o javnom redu i miru RS-a, [https://mup.vladars.net/zakoni/rs_cir/ZAKON%20O%20JAVNOM%20REDU%20I%20MIRU\(Sluzbeni%20glasnik%20RS%20broj%2011.15\).pdf](https://mup.vladars.net/zakoni/rs_cir/ZAKON%20O%20JAVNOM%20REDU%20I%20MIRU(Sluzbeni%20glasnik%20RS%20broj%2011.15).pdf)

Zakon o javnom redu i miru Tuzlanskog kantona, http://vladat.kim.ba/Vlada/Dokumenti/Zakoni/2008/zakon_o_javnom_redu_i_miru.pdf

Zakon o javnom redu i miru Brčko distrikta, <https://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Zakon%20o%20javnom%20redu%20i%20miru/000%2032-09%20Zakon%20o%20javnom%20redu%20i%20miru.pdf>

Zakon o javnom redu i miru Hercegovačko-neretvanskog kantona, <https://advokatbeganovic.ba/zakon-o-javnom-redu-i-miru-hercegovacko-neretvanskog-kantona/>

Zakon o javnom informisanju Tuzlanskog kantona, http://www.tk.kim.ba/Vlada/Dokumenti/Zakoni/2008/zakon_o_javnom_informisanju.pdf

Zakon o javnom redu i miru Unsko-sanskog kantona, https://www.sluzbeniglasnikusk.com/files/sl_glasnik_2002/sl_gl_8.pdf

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/ZoRS_32_10_B.pdf

Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini, <http://www.mpr.gov.ba/biblioteka/zakoni/bs/ZAKON%20o%20slobodi%20vjere.pdf>

Odluka Visokog predstavnika kojom se donosi Zakon o dopuni Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine, <http://www.ohr.int/odluka-visokog-predstavnika-kojom-se-donosi-zakon-o-dopuni-kaznenog-zakona-bosne-i-hercegovine/>

Zakon o neprimjenjivanju Odluke Visokog predstavnika, kojom se donosi Zakon o dopuni Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-neprimjenjivanju-odluke-visokog-predstavnika-kojom-se-donosi-zakon-o-dopuni-krivi%C4%8Dnog-zakona-bosne-i-hercegovine>

Zakon o dopuni Krivičnog zakona RS-a, <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-dopuni-krivi%C4%8Dnog-zakonika-republike-srpske>

Vlada RS-a. (2020a). "Zabrana izazivanja panike i nereda", <https://mup.vladars.net/lat/index.php?vijest=23036&vrsta=novosti>

Vlada RS-a. (2020b). "Usvojen Prijedlog Uredbe sa zakonskom snagom o prestanku važenja Uredbe sa zakonskom snagom o zabrani izazivanja panike i nereda za vrijeme vanrednog stanja", <https://mup.vladars.net/lat/index.php?vijest=23281&vrsta=novosti>

ODLUKE I PREPORUKE

Evropski sud za ljudska prava. (2016). Aplikacija br. 48657/16, Smajić protiv BiH, <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/UredPDF/default.aspx?id=8222&langTag=bs-BA>

Ombudsmen za ljudska prava. (2019b). Preporuka broj P-281/19, https://www.mreza-mira.net/wp-content/uploads/2019/12/Preporuka_Ombudsmen.pdf

Sud BiH. (2017). S1 3 K 020812 17 Kž - Mandić Milan i dr., <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3589/show?fbclid=IwAR2jmxw0nsa3QYjjQBo6qhW3yn-hXL5aXbinfXyZQFgBiHzUN2o0ljLUMM4>

Sud BiH. (2018). S1 3 Iž 030580 18 Iž

Ustavni sud. (2018). AP 3430/16, apelacija Midhata Velagića, <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/bYjFCFaeogE=>

O autorici

Anida Sokol je istraživačica i koordinatorica istraživačkih projekata u Mediacentru Sarajevo. Magistrirala je engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, a doktorat iz historije Evrope stekla je kao Basileusova stipendistkinja na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Sapienza u Rimu, gdje je radila kao istraživačica. Objavila je niz radova na temu medija, sjećanja i politike u BiH, između ostalog, u časopisu Politička misao, za Palgrave Macmillan i Mediacentar Sarajevo. Predaje politiku i medije i političku komunikaciju na International University Burch u Sarajevu i na Sarajevo School of Science and Technology.

Ova publikacija nastala je kao rezultat istraživačkih aktivnosti na SNAŽNI projektu. Uključuje seriju propisa i praksi regulatornih i samoregulatornih okvira za borbu protiv govora mržnje i dezinformacija u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj. Uključuje i propise i pravila sa primjerima regulatornih i samoregulatornih mehanizama na nivou EU i zemalja članica.

Projekt "SNAŽNI: Inicijativa civilnog društva za reafirmaciju slobode medija i suzbijanje dezinformacija, propagande i govora mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj" zajedno realizira devet organizacija koje se bave razvojem medija na Zapadnom Balkanu i u Turskoj, uz finansijsku podršku Evropske unije. Koordinator trogodišnjeg projekta je Mreža Jugoistočne Evrope za profesionalizaciju medija (SEENPM), mreža organizacija za razvoj medija u Srednjoj i Jugoistočnoj Evropi. Partneri na projektu su: Albanski medijski institut iz Tirane, Mediacentar Sarajevo, Kosovo 2.0 iz Prištine, Institut za medije Crne Gore iz Podgorice, Makedonski institut za medije iz Skoplja, Novosadska novinarska škola iz Novog Sada, Mirovni institut iz Ljubljane i Bianet iz Istanbula.